

Sastamala (Vammala)

Haapaniemen yksinäistalon ranta-asemakaavan muutosalueen arkeologinen inventointi 2009

Hanna-Leena Salminen

Pirkanmaan maakuntamuseo

Tiivistelmä.....	3
Kartta 1. Tutkimusalueen sijainti.....	4
Kartta 2. Tutkimusalueen sijainti.....	5
Kartta 3. Muinaisjäännösalueen sijainti	6
Rekisteritiedot.....	7
Johdanto	9
Tutkimusalueen esittely.....	9
Alueen historiaa	10
Tutkimushistoria	11
Tutkimusmenetelmät.....	11
Kartta 4. Haapaniemen talonpaikka eri aikoina.....	13
Koekuoppien kuvaukset	14
Muut havainnot	15
Kartta 5. Muinaisjäännösalue Haapaniemi (Hapaniemi) asuinpaikka - yksinäistalonpaikka	16
Kartta 6. Muinaisjäännösalue Haapaniemi (Hapaniemi) asuinpaikka - yksinäistalonpaikka	17
Tulokset.....	18
Lähteet.....	18
Liite 1. Luettelo mustavalkonegatiiveista	19
Liite 2. Luettelo digitaalisista kuvista	20
Liite 3. Kuvaliite	22

Tiivistelmä

Pirkanmaan maakuntamuseo suoritti Sastamalan Haapaniemen –tilan alueella kohdennetun arkeologisen inventoinnin toukokuussa 2009. Tutkimusalueelle laaditaan ranta-asemakaavaan muutosta. Vuonna 2002 tehdyn Pirkanmaan historiallisen ajan muinaisjäännösten inventoinnin perusteella tiedetään, että Haapaniemen historiallinen asuinpaikka sijaitsee muutosalueella tai sen läheisyydessä, mutta sen tarkempaa sijaintia ei tuolloin määritelty. Alueella täytyi tehdä arkeologinen inventointi asuinpaikan tarkemman sijainnin paikallistamiseksi ja sen säilyneisyyden määrittämiseksi.

Inventoinnissa paikallistettiin Haapaniemen historiallinen asuinpaikka 1700-luvun karttojen perusteella. Maastotarkastuksessa tehdyt havainnot tukivat kartta-analyysin tuloksia. Haapaniemen yksinäistalon paikka määriteltiin rauhoitusluokkaan 2 kuuluvaksi lain suojaamaksi kiinteäksi muinaisjäännökseksi.

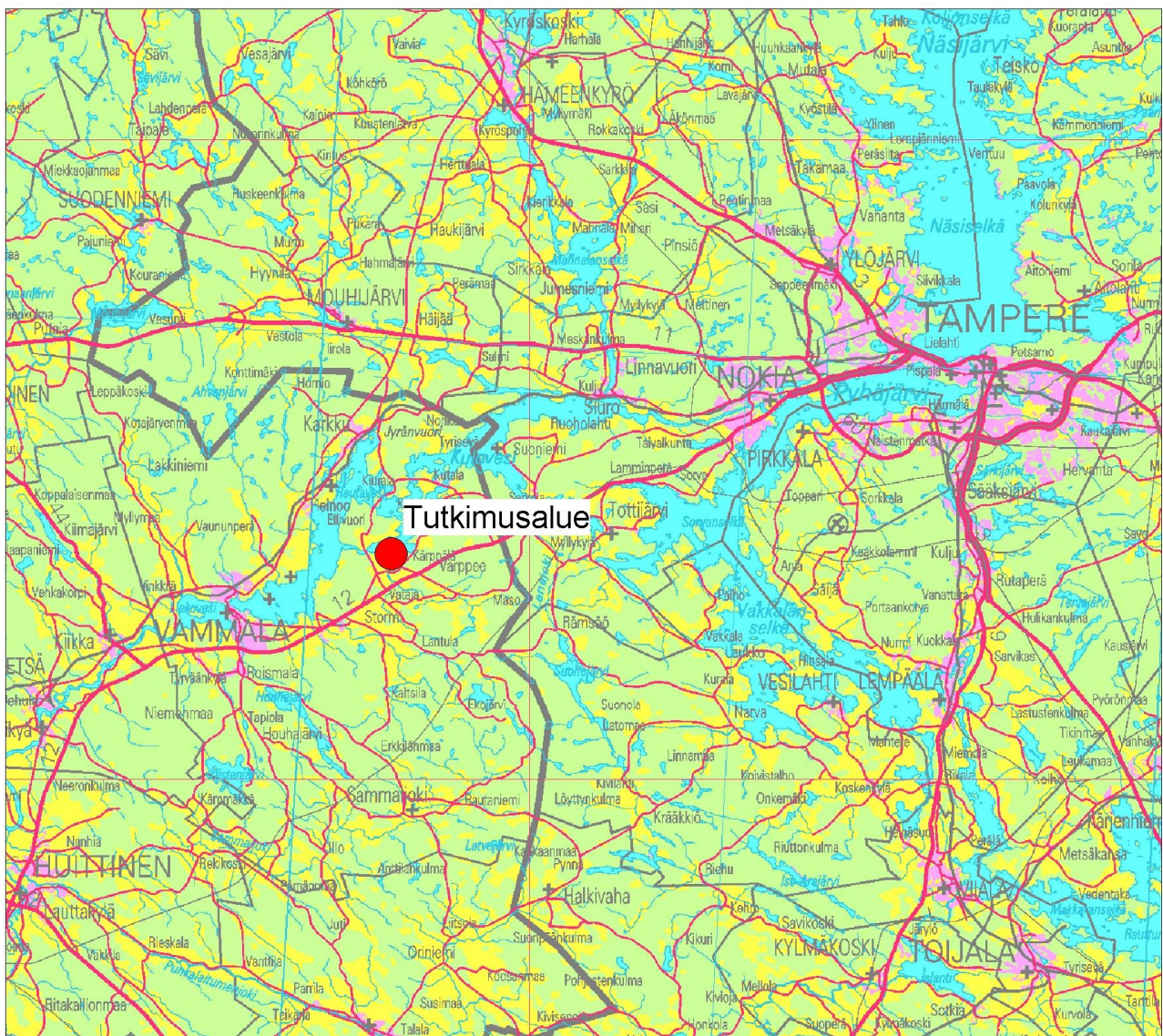
28.8.2009 Hanna-Leena Salminen

Kartta 1. Tutkimusalueen sijainti

Sastamala (Vammala)

Haapaniemen yksinäistalon ranta-asemakaavan muutosalueen arkeologinen inventointi 2009.

©Maanmittauslaitos, lupa PISA/020/2006 MK 1: 400 000

Kartta 2. Tutkimusalueen sijainti

Sastamala (Vammala)

Haapaniemen yksinäistalon ranta-asemakaavan muutosalueen arkeologinen inventointi 2009.

PK 21 2110 MK 1: 20 000

©Maanmittauslaitos, lupa PISA/020/2006 Piirt. Hanna-Leena Salminen.

Rajattu alue on suunniteltu kaavamuutosalue.

Kartta 3. Muinaisjäännösalueen sijainti

Sastamala (Vammala)

Haapaniemen yksinäistalon ranta-asemakaavan muutosalueen arkeologinen inventointi 2009.

PK 21 2110 MK 1: 20 000

©Maanmittauslaitos, lupa PISA/020/2006 Piirt. Hanna-Leena Salminen.

Rekisteritiedot

Haapaniemi (Hapaniemi) asuinpaikka - yksinäistalonpaikka

Kunta	Sastamala
Vanha kunta	Vammala
Kylä	Kärppälä
Kohdenimi	Haapaniemi (Hapaniemi)
Inventointinumero	1
MJ-tyyppi	asuinpaikat
MJ-tyypin tarkenne	yksinäistalot
Ajoitus	historiallinen
Selkeä ajoitus	Myöhäiskeskiajalla syntynyt kylä.
Rauhoitusluokka	2
Lukumäärä	1
Peruskarttanumero	2121 10
Peruskartan nimi	Kärppälä
X1-koordinaatti	6808 601
X2-koordinaatti	2451 593
Z1-koordinaatti	0060
P1-koordinaatti	6814 513
P2-koordinaatti	3291 304
Koordinaattiselite	Keskikoordinaatit

Kiinteistötiedot

Kiinteistötunnus 790-408-0001-0044

Kiinteistönimi Haapaniemi

Maanomistaja Haapaniemi, Jari Tuomas

Osoite Vanha Kärppälä 131 38140 Sastamala

Lisätietoja Muinaisjäännösalue on tämän kiinteistön alueella.

Johdanto

Pirkanmaan maakuntamuseo suoritti Sastamalan Haapaniemen-tilan alueella kohdennetun arkeologisen inventoinnin toukokuussa 2009. Haapaniemen-tilan alueen ranta-asemakaavaan laaditaan muutosta uusien rantamökkien rakentamiseksi Kuloveden Rikastenselän rannalle. Alueella sijaitsee kuitenkin Haapaniemen historiallinen asuinpaikka, joka on mahdollinen kiinteä muinaisjäännös. Tämän vuoksi alueella oli tehtävä arkeologinen inventointi asuinpaikan tarkemman sijainnin paikallistamiseksi ja sen säilyneisyyden määrittämiseksi.

Kenttätöitä ja jälkityöt teki FM Hanna-Leena Salminen ja työn valvojana toimi tutkija Ulla Lähdesmäki Pirkanmaan maakuntamuseosta. Kenttätöihin oli varattu yksi päivä ja esi- ja jälkitöihin yhteensä 7 työpäivää. Kustannukset olivat 1954 euroa (+ alv) ja niistä vastasivat Haapaniemen tilan omistajat.

Inventoinnissa tehtiin arkistoaineiston, lähinnä vanhojen karttojen perusteella, selvitys Haapaniemen historiallisen asuinpaikan sijainnista. Kenttätöövaiheessa alue tarkastettiin silmämääräisesti, pintapoiminnalla ja kaivamalla kaksi koekuoppaa.

Tutkimusalueen esittely

Tutkimusalue sijaitsee entisen Vammalan, nykyisen Sastamalan kaupungin alueella noin 10 kilometriä koilliseen Vammalan keskustajamasta ja uudelta kirkolta. Tutkimusalueen ympäristö kuuluu Kokemäenjoen vesistön alueeseen. Alueen järville on tyypillistä niemiä ja lahtien rikkoma rantaviiva. Lähiympäristö on maastonmuodoltaan voimakkaasti kumpuilevaa, moreenimäkien välissä on savipohjaisia laaksoja, jotka ovat pääasiassa viljelykäytössä nykyisin.

Haapaniemen tila sijaitsee Kuloveden Rikastenselkään työntyvän niemen itärannalla. Alueella johtaa hiekkapintainen tie Kärppälän kylän läpi valtatieltä 12. Alue on pääosin vielä maatalousvaltaista ja Haapaniemen tilan ympäristö on tasaista peltoaukeata. Niemen alueella on Haapaniemen tilan rakennusten lisäksi tällä hetkellä ainoastaan yksi omakotitalo. Tutkimusalue on niemen rantavyöhykettä, joka on osittain kuusivaltaista metsää ja osittain vanhaa peltoa. Puiden ikä lienee lähempänä 100 vuotta. Nykyisten tilanomistajien muistitiedon mukaan alueella ei ole ollut 1900-luvulla muita rakennuksia kuin kevytrakenteinen sikolätti, sikolätti on sijainnut nykyisellä

metsäalueella. Metsävyöhykkeen länsipuolella on kaistale vanhaa peltoa, jota on viljelty vielä 1970-luvulla. Tutkimuksen kohteena oleva varsin tasaista, siitä havaitsee selvästi että aluetta on muokattu. Rannoilla on selvästi nähtävissä alueen vanha rantapenkki joka seurailee korkeuskäyrää 60 m.mpy. Rantarinne laskee paikoin varsin jyrkästi kohti Kulovettä.

Alueen historiaa

Tutkimusalueen lähiympäristöstä tunnetaan runsaasti merkkejä esihistoriallisesta asutuksesta. Lähin kiinteä muinaisjäännös, Kärppälän rautakautinen kalmisto ja historiallinen kylänpaikka, sijaitsee noin 670 metriä etelään Haapaniemen tilan pihapiiristä. Rikastenselän vastarannalla puolestaan on Pentin muinaislinna noin 1,9 kilometriä koilliseen ja selän pohjoisrannalla Karkun Hiidemäen kivirakenteet noin 870 metrin päässä.

Tutkimusalue on ollut alun perin osa Karkun pitäjää. Piilosen mukaan Haapaniemen kylä on syntynyt myöhäiskeskiajalla. Kylässä oli vuoden 1540 maakirjan mukaan yhdeksän taloa, mutta jo vuonna 1571 talojen määrä oli vähentynyt seitsemään (Piilonen 2007: 92). Kylässä riehui voimakas tulipalo vuonna 1575 eivätkä jäljellä olevat kylän talot toipuneet tästä katastrofista, vaikka niille myönnettiin yksi verovapaa vuosi. Talojen köyhtymisen ja vaikean jälleenrakennusurakan edessä taloja autioitui ja niitä yhdistettiin. 1580-luvulla Sipi Antinpoika Jysiä yhdisti jäljelle jääneet talot yhdeksi tilaksi ja Haapaniemestä tuli niin sanottu yksinäistila. Haapaniemestä tuli myös ratsutila tuolloin. Sipi Antinpojan kuoleman jälkeen ratsupalvelusta jatkoivat hänen jälkeläisensä varsin ansiokkaasti ja perimysten jälkeen Haapaniemellä oli lopulta sama omistaja kuin Rautajoen kartanolla, Akseli Martinpoika ja hänen vaimonsa Beata Sipintytär. Akseli Martinpojalle myönnettiin onnistuneiden sotatoimenpiteiden johdosta säterioikeus muun muassa Haapaniemeen vuonna 1619. Haapaniemi ei kuitenkaan ollut säterinä pitkään, sillä Akseli Martinpoika kuoli jo vuonna 1621 ja säterioikeus myönnettiin hänen leskelleen vain tämän kuolemaan saakka. Beata kuoli vuonna 1666, jolloin peruuntuivat oikeus läänityksiin ja säterikartanosta tuli tavallinen ratsutila. Haapaniemi periytyi tuolloin Akseli Martinpojan veljenpojalle Abraham Jaakonpoika Vesselille. (Piilonen 2007: 179-181) Tila säilyi ratsutilana vuoteen 1886 saakka.

Tutkimushistoria

Tampereen museoiden maakunnallinen yksikkö (nyk. Pirkanmaan maakuntamuseo) suoritti Rautaveden osainventoinnin vuonna 1999 (Haimila 1999). Tämän inventoinnin tutkimusalueeseen kuului myös Haapaniemi. Tuohon aikaan inventoinneissa painopiste oli esihistoriallisissa kohteissa, historiallisen ajan muinaisjäännösten systemaattinen inventointi on alkanut vasta 2000-luvulla. Ja tälle hetkellä käytetty historiallisen ajan muinaisjäännösten inventoinnin ohjeistus on peräisin vuodelta 2009.

Vuonna 2002 Pirkanmaan maakuntamuseo organisoi Pirkanmaan historiallisen ajan muinaisjäännösten inventoinnin. Mikroliitti OY:n tekemässä inventoinnissa historiallisen ajan asuinpaikkojen paikallistamiseen käytettiin lähinnä kuninkaankartastoa, niin myös Haapaniemen kohdalla. Nykyisin kuninkaankartastoa ei pidetä enää yksinään luotettavana lähteenä historiallisen ajan asuinpaikkojen paikallistamisessa vaan mahdollisuuksien mukaan käytetään tule käyttää myös muuta aineistoa.

Tutkimusmenetelmät

Esityövaiheessa etsittiin Helsingissä sijaitsevasta Kansallisarkistosta kaikki mahdollinen 1900-lukua vanhempi kartta-aineisto koskien Haapaniemen yksinäistilaa. Lisäksi käytettiin naapurikylän Kärppälän maakirjakarttaa. Kartta-aineisto asemoitiin nykyiselle peruskartalle MapInfo-ohjelmaa ja kuvankäsittelyohjelmaa käyttäen.

Kartta-analyysissä käytetyt kartat:

Kärppälän kylän maakirjakartta vuodelta 1644, piirt. Daniel Streng, 121 - 15

Haapaniemen ratsutilan tiluskartta vuodelta 1730, piirt. Ekman, A28 2/1

Koko Karkun alueen isojaon täydennyskartta vuodelta 1866-1867, Karkku 14:1

Kuninkaankartasto vuosilta 1776–1805

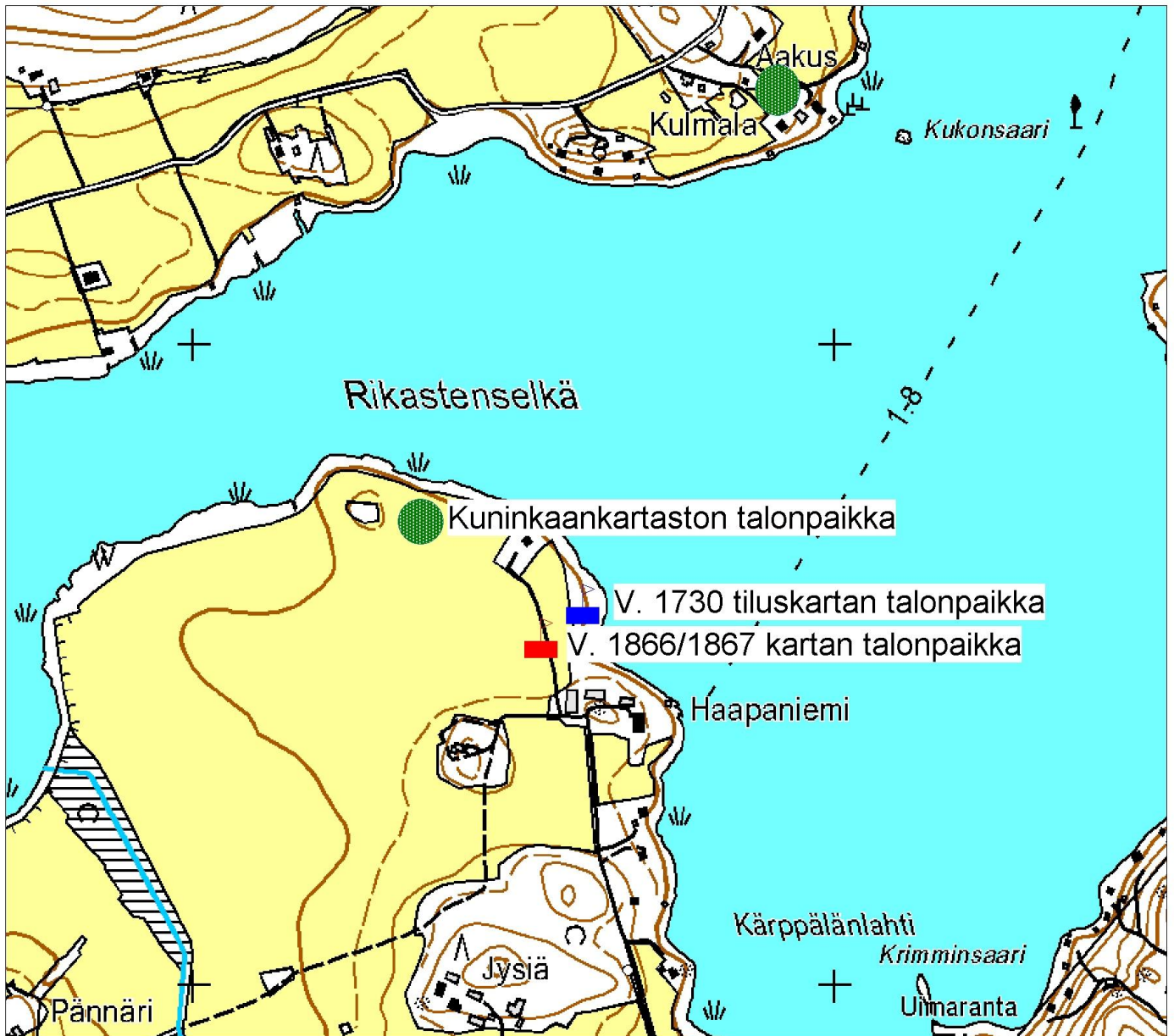
Vanhin Haapaniemeä esittävä kartta on siis vuodelta 1730, maakirjakarttaa ei todennäköisesti ole tehty aikoinaan, koska tilalla oli juuri tuolloin 1640-luvulla säterioikeudet eli verovapaus.

Yllä mainittujen karttojen perusteella kylätontti sijoittuu hieman eri kohtiin. Tiluskartta vuodelta 1730 sijoittaa asuinpaikan nykyisen pihapiirin pohjoispuolelle noin 180 metrin päähän. Kuninkaankartaston perusteella kylätontti sijoittuu pohjoisemmaksi, lähelle nimenkärkeä. Kuninkaankartasto on kuitenkin nuorempi ja mittakaavaltaan suurempi ja siten epätarkempi kuin vuoden 1730 tiluskartta. Vuoden 1866/1867 kartan mukaan puolestaan asuinpaikka olisi tuolloin ollut nykyisen pihapiirin luoteispuolella noin 130 metrin päässä. Tämä ero voi selittyä mittavirheellä verrattuna vuoden 1730 karttaa. Jo ennen maastotöitä vuoden 1730 kartan perusteella määritetty sijainti vaikutti luotettavimmilta lähteeltä historiallisen talonpaikan sijainnin määrittämisessä.

Kartta 4. Haapaniemen talonpaikka eri aikoina.

Sastamala (Vammala) Haapaniemen yksinäistalon ranta-asemakaavan muutosalueen arkeologinen inventointi 2009.

PK 21 2110 MK 1: 10 000

©Maanmittauslaitos, lupa PISA/020/2006 Piirt. Hanna-Leena Salminen.

Karttaselvityksen perusteella vuoden 1730 tiluskartan perusteella määritetty talonpaikka vaikutti luotettavalta. Maastotarkastuksessa tältä alueelta löydettiin joitain tarkemmin tulkitsematta jääneitä kivi- ja maarakenteita ja koekuopista tuli runsaasti sellaista löytömaterialia, joka tukee asuinpaikan sijaintia tällä kohden. Peltoalue on ollut aktiivisessa viljelyssä 1970-luvulle saakka. Kiinteä muinaisjäännös sijaitsee osin pelto- ja osin metsäalueella. Kentällä inventointialue tarkastettiin

silmämääräisesti, lisäksi peltoalueella tehtiin pintapöimintää. Kartta-analyysin perusteella määritellylle historialliselle talonpaikalla kaivettiin kaksi koekuoppaa.

Koekuoppien kuvaukset

Koekuopat kaivettiin 10 cm kerroksina lapiolla ja lastalla ja maa seulottiin. Löydöt taltioitiin kerroksittain. Koekuopista löydettiin jonkun verran historiallista asuinpaikka-aineistoa, joka taltioitiin KM numerolle. Molemmista koekuopista tuli runsaasti palanutta savea ja tiilen paloja, nämä jätettiin paikoilleen muutama esimerkkikappaleita lukuun ottamatta.

Koekuoppa 1.

Kerrokset:

0-20 cm ruskea peltomulta

20-30 cm harmaan saven sekainen multa

Löydöt: KM 2009051:1-7

Mustavalkonegatiivit: -

Digitaalikuivat: 1-3

Kahdesta ylimmästä kerroksesta saatiin melko paljon löytöjä, mutta alimmasta kerroksesta niitä ei tullut enää kuin muutamia.

Koekuoppa 2.

0-5 cm humus

5-30 cm hiekan sekainen multa, seassa runsaasti tiilen kappaleita ja kiviä

Löydöt: KM 2009051:8-14

Digitaalikuivat: 6-9

30 cm tasoa syvemmälle ei ollut mahdollista kaivaa koska kuopasta paljastui kiviä. Kivet saattavat liittyä johonkin rakenteeseen. Koekuopasta 2 tuli löytöjä kaikista kaivetuista kerroksista.

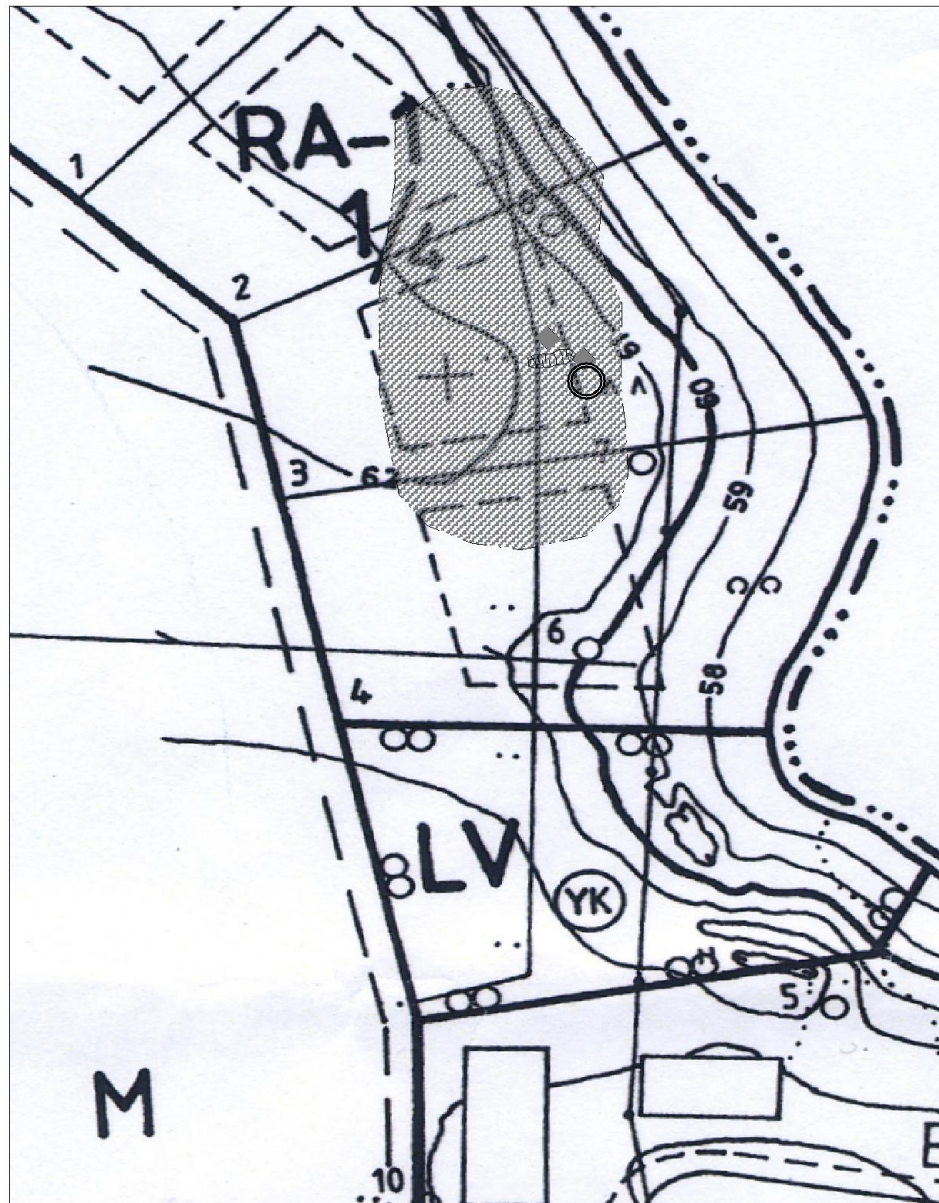
Muut havainnot

Tutkimusalueelta havaittiin kaksi rakennetta, molemmat ovat tosin luonteeltaan epämääräisiä. Rakenne 1 on ojamainen suora syvennys, joka länsipäässä on selkeä kiveys. Syvennys oli pituudeltaan noin 10 metriä ja leveydeltään noin 2 metriä. Rakenteen 1 länsipääty sijaitsi vanhalla peltoalueella ja se jatkui siitä kohti metsävyöhykettä. Rakenne 2 sijaitsi tämän eteläkaakkoispuolella noin 2 metrin päässä. Rakenne on melko lailla säännöllisen pyöreän renkaan muotoinen syvennys. Leveydeltään noin 6 metriä, itse syvennysura on noin 0,5 m leveä. Uran keskellä maa on hieman koholla muuhun verrattuna. Rakenne 2 oli juuri metsävyöhykkeen puolella.

Kartta 5. Muinaisjäännösalue Haapaniemi (Hapaniemi) asuinpaikka - yksinäistalonpaikka
Sastamala (Vammala)

Haapaniemen yksinäistalon ranta-asemakaavan muutosalueen arkeologinen inventointi 2009.

Pohjakartta Sastamalan kaupunki (Vammalan kunta) Piirt. Hanna-Leena Salminen

◆ Koekuoppa

▤ Rakenne 1

▨ Muinaisjäännösalue

□ Rakenne 2

0 — 30 m
MK 1: 1500

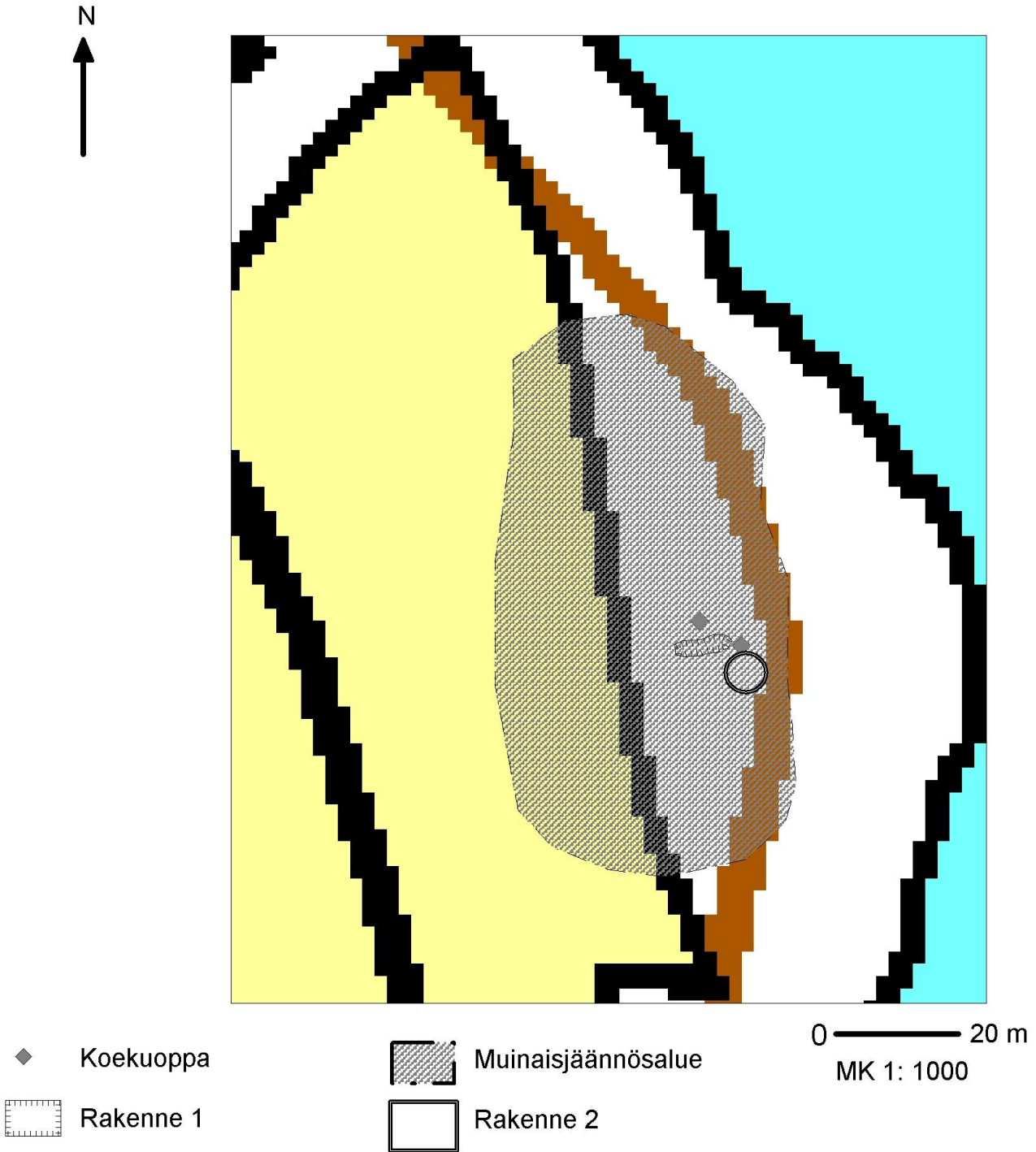

Kartta 6. Muinajäännösalue Haapaniemi (Hapaniemi) asuinpaikka - yksinäistalonpaikka

Sastamala (Vammala)

Haapaniemen yksinäistalon ranta-asemakaavan muutosalueen arkeologinen inventointi 2009.

PK 21 2110 ©Maanmittauslaitos, lupa PISA/020/2006 Piirt. Hanna-Leena Salminen.

Tulokset

Inventoinnissa pystyttiin karttaselvityksen ja maastohavaintojen perusteella rajaamaan Haapaniemen yksinäistilan sijainti 1700-luvulla. Alue määriteltiin rauhoitusluokkaan 2 kuuluvaksi kiinteäksi muinaisjäännökseksi.

28.8.2009 Hanna-Leena Salminen

Lähteet

Arkistolähteet

Pirkanmaan maakuntamuseon arkisto

Haimila, Miikka 1999. *Vammala. Rautaveden osainventointi* 1999.

Jussila, Timo 2002. *Pirkanmaan historiallisen ajan muinaisjäännökset* 2002.

Kansallisarkisto, Helsinki

Haapaniemen ratsutilan tiluskartta vuodelta 1730, piirt. Ekman, A28 2/1

Koko Karkun alueen isojaon täydennyskartta vuodelta 1866-1867, Karkku 14:1

Kuninkaankartasto vuosilta 1776-1805

Painamattomat lähteet

Selvitysaineisto Haapaniemen yksinäistilan ranta-asemaakaavan muutos:

Hannu, Olli-Pekka 2008. Rakennuskannan inventointi Vammala Haapaniemi.

Hannu, Olli-Pekka 2008. Haapaniemen yksinäistilan ranta-asemaakaavan muutos selvitys historiallisen ajan muinaisjäännöksistä. Karttavertailu.

Painetut lähteet.

Alanen, Timo ja Kepsu, Saulo 1989 . *Kuninkaankartasto vuosilta 1776-1805*. SKS

Piilonen, Juhani 2007. *Sastamalan historia 2. 1300-1800*. Vammalan Kirjapaino Oy 2007.

Liite 1. Luettelo mustavalkonegatiiveista

Sastamala (Vammala). Haapaniemen yksinäistalon ranta-asemakaavan muutosalueen arkeologinen inventointi 2009.

Luettelo mustavalkonegatiiveista

PÄÄNUMERO **126348**

Kuvannut Hanna-Leena Salminen

Kuvat on luetteloitu Museoviraston rakennushistorian osaston arkistoon PÄÄNUMERO

Kuvan alanumero	Kuvan aihe	Kuvaus- suunta	pvm 2009
:1	Yleiskuva Haapaniemen alueesta, jossa vuoden 1730 kartan mukaan Haapaniemen talo sijaitsi tuolloin.	S-N	5.5.
:2	Yleiskuva Haapaniemen alueesta, jossa vuoden 1730 kartan mukaan Haapaniemen talo sijaitsi tuolloin.	S-N	5.5.
:3	Rakenne 1, ojamainen painanne, jonka pohjalla on kiveys.	W-E	5.5.
:4	Rakenne 1, ojamainen painanne, jonka pohjalla on kiveys.	W-E	5.5.
:5	Yleiskuva Haapaniemen yksinäistalon alueesta. Kuvattuna niemen pohjoiskärjestä.	N-S	5.5.

Liite 2. Luettelo digitaalisista kuvista

Sastamala (Vammala). Haapaniemen yksinäistalon ranta-asemakaavan muutosalueen arkeologinen inventointi 2009.

Luettelo digitaalisista kuvista Kuvannut Hanna-Leena Salminen

Kuvat on luetteloitu Pirkanmaan maakuntamuseon arkistoon

Kuvan numero/	Kuvan aihe	Kuvaus-suunta	pvm 2009
1	Koekuoppa 1, taso 1, 10 cm syvyys. Nuoli kohti pohjoista		5.5.
2	Koekuoppa 1, taso 2, 20 cm syvyys. Nuoli kohti pohjoista		5.5. 5.5.
3	Koekuoppa 1, taso 3, 30 cm syvyys. Saven pinta. Nuoli kohti pohjoista		5.5. 5.5.
4	Rakenne 1, ojamainen painanne, jossa kiveys.	W-E	5.5.
5	Rakenne 1, ojamainen painanne, jossa kiveys kuvattuna metsän puolelta.	E-W	5.5.
6	Koekuoppa 2, taso 1, 10 cm syvyys. Nuoli kohti pohjoista		5.5.
7	Koekuoppa 2, taso 2, noin 20 cm syvyys Nuoli kohti pohjoista		5.5.

8	Koekuoppa 2, taso 3, noin 30 cm syvyys. Nuoli kohti pohjoista		5.5.
9	Koekuoppa 2, taso 4, noin 40 cm syvyys, Nuoli kohti pohjoista		5.5.
10	Yleiskuva Haapaniemen alueesta, jossa vuoden 1730 kartan mukaan Haapaniemen talo sijaitsi tuolloin.	S-N	5.5.
11	Yleiskuva Haapaniemen alueesta, jossa vuoden 1730 kartan mukaan Haapaniemen talo sijaitsi tuolloin.	S-N	5.5.
12	Yleiskuva alueesta, jolle koekuopat 1 ja 2 kaivettiin.	S-N	5.5.
13	Yleiskuva Haapaniemen yksinäistalon alueesta. Kuvattuna niemen pohjoiskärjestä.	N-S	5.5.
14	Yleiskuva Haapaniemen yksinäistalon alueesta. Kuvattuna niemen pohjoiskärjestä.	N-S	5.5.
15	Haapaniemen tilan nykyisiä piharakennuksia.	S-N	5.5.
16	Haapaniemen tilan päärakennus ja väentupa.	SW-NE	5.5.
17	Haapaniemen tilan pihapiiri kuvattuna tieltä, joka noudattelee vieläkin suunnilleen samaa linjaa kuin vuoden 1730 kartassa.	S-N	5.5.

Liite 3. Kuvaliite

Digitaalinen kuva 11. Yleiskuva Haapaniemen alueesta, jossa vuoden 1730 kartan mukaan Haapaniemen talo sijaitsi tuolloin. S-N H-L Salminen PMM/KYY

Digitaalinen kuva 4. Rakenne 1, ojamainen painanne, jossa kiveys. W-E
H-L Salminen PMM/KYY

